

کوثر در زبان سادات ائمه ها

سید مهدی سلطانی

♦ مقدمه :

(علیهم السلام) نیز حضرت فاطمه را مظهر قداست و طهارت می دانند. پس چنین بانویی زینده آن است که سرور زنان جهان باشد، چنان که بوده، هست و خواهد بود. به راستی اگر او نبود، آیا برای پیامبر ﷺ نسلی باقی می ماند؟ آیا حجت خدا بر زمین می توانست برقرار بماند؟ آیا نقطه‌ی اتصال رسالت با ولایت قطع نمی شد؟ آیا جز او کسی می توانست پیوندی جاودانه میان ائمه اطهار (علیهم السلام) و پیامبر ﷺ برقرار کند؟

برای این نوره سماویه و مثل اعلای الهیه در کتب اخبار، احادیث و آثار، نام‌های متعدد، کنیه‌ها و لقب‌های بسیار ذکر شده که هر یک از آنها نکات، اسرار و حقایقی را دربردارد و همه دلایلی است بر عظمت شأن و علو مقام آن بضعه زکیه احمدیه (سلام الله علیها) و در بین آنها لقب «کوثر» بیشترین جلوه را دارد، زیرا خداوند متعال در قرآن کریم از آن نام برده و سوره‌ای را نیز بدین منظور قرار داده است. در این مقاله بر آنیم به طور اجمالی از وجوه تسمیه کوثر و نظرات مفسرین و دانشمندان جهان اسلام در مورد آن بحث نماییم و قلمروی از این واژه را در چشمه سار قیاض کلام الهی برای عاشقان آن

انسان پیوسته در حال حرکت و بالندگی است. اگر رشد و تکامل او براساس مبانی تکوینی، انسانی و الهی تحقق یابد، در این سیر تسریع بیشتری خواهد داشت. بدین منظور است که او نیاز مبرم به الگو دارد تا بتواند تمام زوایای ظاهری و باطنی خود را بر اساس چنین الگویی شکل دهد و برای انتخاب آن باید بهترین و نزدیک ترین افراد به ملاک‌های خداوندی را برگزیند. این گزینش را خدای متعال «جل جلاله» برای انسان‌های وارسته انجام داده است و آنها (معصومین علیهم السلام) هستند. یکی از ایشان حضرت فاطمه (علیها السلام) می باشد که آینه تمام نمای فضیلت و انسانیت است. او شخصیتی با فضائل پر ابهت و باشکوه است، تا آنجا که پیامبر اکرم ﷺ با همه جلالت و قدر خویش در وجودش با دیده احترام می نگرد و رفتارش با او بالاتر و برتر از رفتار یک پدر نسبت به دخترش است. پیشوای پرهیزگاران، حضرت علی رضی الله عنهما آنچنان شیفته شخصیت فاطمه (علیها السلام) است که نهایت احترام را نسبت به وی معمول می دارد. رهبران راستین، ائمه اطهار

همتای علی علیه السلام و مادر اهل بیت علیهم السلام است. او حصن حصین ولایت و آموزگار متین شهادت است. (۵)

♦ نظر علمای نحو درباره کوثر:

نحویون بر آنند که واژه کوثر از ریشه «کثر» می باشد و در لغت به معنای فراوانی و خیر زیاد است که مصداق های بسیاری را شامل می شود مانند اسلام، نبوت، مزد زیاد و... (۶) آنان ساختمان و نقشه این کلمه را نیز از صیغهی مبالغه دانسته اند و نقل نموده اند که به معنای فراوان اندر فراوان و زیادی بی حد است و بالاخره آن را به معنی هر چیزی که منافع مادی و معنویش بیشتر باشد تفسیر نموده اند. (۷)

♦ کوثر از منظر مفسرین:

همانطور که ذکر نمودیم کلمه کوثر در اصل لغت به معنای خیر کثیر است ولی مفسرین در تفسیر آن اختلاف های عجیبی دارند و نظرات گوناگونی را برای آن مطرح نموده اند، که فهرست وار ذکر می شود:

- ۱- کوثر نهری است در بهشت.
- ۲- حوض خاص رسول خدا صلی الله علیه و آله در بهشت یا در محشر است.
- ۳- اولاد رسول خدا صلی الله علیه و آله است.
- ۴- اصحاب و پیروان پیامبر صلی الله علیه و آله تا روز قیامت است.
- ۵- علمای امت پیغمبر صلی الله علیه و آله است.
- ۶- قرآن و فضائل بسیار آن است.
- ۷- مقام نبوت است.
- ۸- تفسیر قرآن است.
- ۹- تخفیف شرایع و احکام است.
- ۱۰- اسلام است.

باز گو کنیم، هر چند که گفتارها قطره ای کوچک از اقیانوس بی انتهای معارف قرآن در این باب می باشد، ولی امید است که مورد توجه همه محققین، قرآن پژوهان و خوانندگان مجله قرار گیرد. ان شاء الله.

♦ **کلید واژه ها:** آینه کوثر - کوثر در منظر نحویون - کوثر در منظر مفسرین - کوثر از منظر روایات

♦ آینه کوثر:

یکصد و هشتمین سوره قرآن که در جزو سی ام قرار دارد و دو بار بر وجود مقدس پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله نازل شد (یک بار در مکه و یک بار در مدینه) سوره مبارکه کوثر است. (۱)

کلمه ی «کوثر» بر وزن «فَوَعَلَ» به معنای چیزی است که شأن آن کثیر باشد. کوثر «خیر کثیر» را گویند. (۲)

کوثر یک تفسیر و یک تأویل دارد. تفسیر کوثر این است که آن را حوضی شگرف در بهشت می دانند که دارای خیر کثیر است و کوثر با کثیر رابطه لفظی دارد. تأویل آن عبارت است از اینکه بر خلاف طعنی که عاص بن وائل به پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله زده بود و ایشان را «ابتر» (۳) شمرده بود، خداوند از طریق فرزندش حضرت فاطمه زهرا (علیها السلام) ذریه بسیاری به او خواهد بخشید. این تأویل با صدر و ذیل سوره تناسب کامل دارد و مفسران شیعه از آغاز تا کنون به آن تصریح نموده اند. (۴) پس در کلامی متین باید اظهار کرد که زهرا (علیها السلام) نمود اصلی کوثر است زیرا عطیه ی الهی، خیر کثیر خداوندی، ادامه رسول الله صلی الله علیه و آله،

کلمه‌ی «ان» تأکید بـ بیان فرموده و نیز کلمه «اعطا» به معنی تملیک است، (۱۲) روی هم رفته، آیه دلیل است بر اینکه فرزندان فاطمه علیها السلام ذریه‌ی پیغمبرند و خداوند نسل آن حضرت را بی شمار گردانیده، با آنکه دچار همه گونه سختی، ناراحتی و کشتار شدند. وقتی که رسول اکرم ﷺ پس از انجام مراسم تدفین فرزندش قاسم به خانه بازمی گشت، در میان راه «عاص بن وائل» با آن حضرت روبرو می شود و می گوید: تو ابر هستی.

خداوند سوره کوثر را در رابطه با همین قضیه نازل فرمود که دشمنان پیامبر ﷺ خودشان ابر هستند. (۱۳)

♦ **نظر صاحب مجمع البیان:**

شیخ طبرسی رحمه الله علیه در تفسیر خود می نویسد:

«مراد از کوثر نسل و ذریه‌ی حضرت رسول ﷺ است که از فاطمه زهرا (علیها السلام) دختر آن حضرت به وجود آمده‌اند و تعدادشان تا روز قیامت بیرون از شمار است.» (۱۴) صاحب مجمع البیان معتقد است که کوثر از کثرت گرفته شده و وصف می باشد. معنی آن را نیز خیر و برکت فراوان دانسته و نقل کرده: «وقتی این سوره نازل شد، پیامبر ﷺ بر فراز منبر رفت و این سوره را تلاوت فرمود. اصحاب پرسیدند: این چیست که خداوند به تو عطا فرموده؟ حضرت پاسخ دادند: نهی است در بهشت سفیدتر از شیر، صافتر از قدح (بلور) و در دو طرف آن قبه‌هایی از در و یا قوت است.» (۱۵)

این مفسر کبیر عالم تشیع در تفسیر خود ذکر

۱۱- توحید است.
 ۲۱- علم و حکمت است.
 ۳۱- فضائل رسول خدا ﷺ است.
 ۴۱- مقام محمود است.
 ۵۱- نور قلب شریف رسول خدا ﷺ است.
 صاحبان دو قول اول، به بعضی روایات استدلال نموده‌اند، اما باقی اقوال هیچ دلیلی جز تحکم و بی دلیل صحبت کردن ندارند. (۸) به هر حال اینکه در قرآن کریم آمده: «ان شانتک هو الاثر» (۹)

با در نظر گرفتن معنای کلمه ابر و اینکه جمله مذکور از باب قصر قلب است، چنین فهمیده می شود که منظور از کوثر تنها و تنها کثرت ذریه رسول الله ﷺ است که خدای تعالی به ایشان ارزانی داشته و آن را نعمتی پربرکت دانسته است، زیرا فرزندان فاطمه علیها السلام ذریه رسول الله ﷺ هستند و این خود یکی از خبرهای غیبی قرآن کریم است و دیگر آنکه تمامیت دین خدا به برکت وجود مبارک صدیقه اطهر (سلام الله علیها) و به وسیله‌ی اولاد طیبینش که حجج بالغه احدیت و امنای وحی الهی و معادن علم او هستند، ظاهر شده است. (۱۰)

♦ **نظر صاحب المیزان:**

علامه‌ی بزرگوار، عارف بالله، سید محمد حسین طباطبایی (رح) در تفسیر سوره کوثر می نویسد: ظاهر آیه «انا اعطیناک الکوثر» (۱۱) همان کثرت ذریه پیامبر ﷺ است و گرنه آیه «ان شانتک هو الاثر» خالی از فایده می باشد و اینکه آیه اول این سوره به صورت متکلم مع الغیر بیان شده، دلیل بر عظمت و اهمیت این امر است. با توجه به اینکه جمله را با

کرده که امام صادق علیه السلام در حدیثی فرمودند: «کوثر نام نهری است در بهشت که خداوند آن را به پیغمبر در ازای فرزندش عبدا... که در دوران حیات او از دنیا رفت، عطا فرمود.» همچنین که متعلق به پیامبر صلی الله علیه و آله می باشد و مومنان به هنگام ورود به بهشت از آن سیراب می شوند. (۱۶)

♦ نظر صاحب پر توی از قرآن:

مجاهد نستوه و معلم بزرگ قرآن، حضرت آیه الله سید محمود طالقانی (رح)، در کتاب تفسیر خود می نویسد: «همین کوثر از مجرای توارث خون و تربیت خاص در وجود امامان و ذریه پاک رسول اکرم صلی الله علیه و آله جریان یافت و موجب تکثیر نسل او و هدایت خلق گردید. به همین جهت است که از یگانه دختر اطهرش، با آن همه دشمنی و کشتارها، فرزندان با ایمان و غیور پدید آمدند و برای هدایت و نجات خلق به هر سو پراکنده شدند و منشأ فیض و هدایت خلق در هر زمان شدند.»

کفر پیشگان و دیگر دشمنان رسول الله صلی الله علیه و آله چون خود را نیرومند می دانستند و دعوت و

شریعت او را مخالف با عقاید عرب و ملل دنیا دیدند، امیدوار بودند و پیش بینی لایمی کردند که دعوت و نام آن حضرت چندان نمی پاید و از میان می رود و بعد از آنکه پسرانش (قاسم و عبدالله در مکه و ابراهیم در مدینه) در اوان طفولیت از دنیا رفتند، این امید و آرزوی دشمنان بیشتر شد تا آنجا که بعضی فرومایگان گستاخ آنها مانند «عاص بن وائل» با لحنی سرزنش آمیز و ناسازگارانه، ایشان را ابتر می نامیدند، ولی این آیه، به عکس، امید و آرزوی آن کوتاه بینان سفله را نقش بر آب نمود و با پیش بینی مؤکد اعلام داشت:

«ابتر آنان هستند که کینه و دشمنی با دارنده کوثر را در دل دارند، نه دارنده کوثر.» (۱۷)

♦ نظر فخر رازی:

«فخر رازی در باب کوثر چنین نوشته است: معنای کوثر این است که خداوند از طریق فاطمه (علیها السلام) به مرور فرزندان به پیامبر صلی الله علیه و آله خواهد داد و به گونه ای آنها را زیاد خواهد کرد که دنیا مملو از ایشان می شود و هیچ نسل دیگری با آنان برابری نمی کند با آنکه چقدر زیاد از اهل بیت (علیهم السلام) به شهادت رسیدند، اما در عین حال دنیا از فرزندان آنان پر است و از خاندان بنی امیه فرد قابل اعتنایی باقی نمانده است.» (۱۸)

این مفسر و دانشمند اهل تسنن می گوید: ما اگر کوثر را بر کثرت پیروان یا کثرت اولاد و عدم انقطاع نسل پیامبر صلی الله علیه و آله حمل کنیم، این خود اخباری از عالم غیب خواهد بود که مطابق با واقع و بنابراین یکی از معجزات قرآن و برکات پیامبر اکرم صلی الله علیه و آله است. (۱۹)

♦ نظرات دیگر مفسران :

مرحوم نیشابوری در تفسیر خود می نویسد: «گفته اند که کوثر به فرزندان پیامبر ﷺ اطلاق می شود؛ زیرا این سوره علی رغم میل کسانی نازل شد که اظهار داشتند پیامبر ﷺ ابتر است و معنی کوثر آن است که با به دنیا آوردن فاطمه (علیها السلام) نسل آن حضرت تا دنیا باقی است، برقرار و جاویدان است و با آن همه کشتار که از خاندان نبوت رخ داد، جهان از فرزندانش پر شده ولی از بنی امیه و بنی عباس هیچ کس در دنیا باقی نمانده» (۲۰).

ابوالفتح رازی درباره ی کوثر در تفسیرش چنین آورده است: کوثر بر وزن فوع ل بر کثرت و فراوان دلالت می کند و این گفته مطابق شأن نزول سوره است، یعنی ای پیامبر! دل تنگ مباش از آنکه تو را ابتر خوانند که ما تو را کثرتی در عقب، نسل و فرزندان دهیم که بر زمین هیچ بقعه و خطه ای نماند مگر آنکه جماعتی از فرزندان تو آنجا باشند. خواهی دید که روزی در کربلا آن جماعت، اهل بیت تو را بکشند و از فرزندان امام حسین (علیه السلام) کسی جز زین العابدین (علیه السلام) نماند. خدای تعالی از نسل او به تنهایی عالم را پر کند. اکنون، تو شکر کن خدای را و نماز کن و روز عید شتر بکش که دشمنان و عیبان تو خود را ابتر و بریده خواهند بود. از آنکه این گفتند در جهان، اثر نماند ایشان را و اعقاب ایشان را بر این قول. سوره از اول تا آخر، یک حدیث باشد. (۲۱)

ملافتح الله کاشانی از مفسران به نام شیعی در این زمینه چنین می گوید: «ابن عباس، ابن

جبیر و مجاهد، کوثر را به خیر بسیار تفسیر کرده اند، یعنی به درستی که ما عطا کردیم تو را خیر بسیار که آن اولاد و اعقاب بی شمار و کثرت نسل و ذریه اظهار از فاطمه زهرا (علیها السلام) است. یعنی ای محمد ﷺ خاطر شریف را اندوهگین مگردان که تو را کثرتی دهیم در عقب نسل که در زمین، هیچ مکانی نباشد که از فرزندان تو در آنجا حضور نداشته نباشند. (۲۲)

در مورد کوثر مرحوم طریحی گوید: «نقل نموده اند: کوثر، کثرت نسل و ذریه است و نمودار آن، نسل پیامبر ﷺ از اولاد فاطمه علیها السلام می باشد که تعدادشان بی شمار و تا آخر روزگار برقرار است.» (۲۳)

♦ بررسی کوثر از منظر قرآن کریم (تفسیر قرآن به قرآن):

از آنجا که تمام خیر کثیر در کوثر وجود دارد باید توجه نمود که چگونه می توان آن را از چشمه سار کلام و وحی تفسیر نمود. در قرآن کریم آمده است:

«یوتی الحکمۀ من یشاء و من یوت الحکمۀ فقلود اوتی خیرا کثیرا و ما یدکر الا اولوالالباب» (۲۴)

معانی بسیاری برای حکمت ذکر شده از جمله معرفت و شناخت اسرار جهان، آگاهی از حقایق ملکوتی قرآن، رسیدن به حق از نظر گفتار و عمل و نیز معرفت و شناخت خدا به اندازه ای که ظرفیت بشر ایجاب می کند. انتساب همه نهرها و چشمه هایی که در بهشت وجود دارد به کوثر از باب حکمت الهی است، زیرا از ابتدای آفرینش در هر جای عالم که علم و حکمتی بوده (اعم و

بعد از من خواهد بود» (۲۶)

۲. علامه حصر می یکی از علمای اهل سنت است که درباره ی کوثر اظهار نظر نموده و چنین گفته است: «مراد از کوثر می تواند اولاد رسول خدا ﷺ باشد، به دلیل اینکه این سوره برای رد سخن کسی نازل شده که رسول خدا ﷺ را به جهت نداشتن فرزند پسر، ابر و دنباله بریده می نامید و معنای سوره این است که خداوند به پیامبر خود به واسطه فاطمه علیها السلام نسل فراوانی خواهد داد که در طول زمان باقی خواهند ماند». سپس گوید: اگر با دقت بنگرید درمی یابید که از فرزندان رسول ﷺ چقدر کشته شده اند و باز عالم پر از بنی هاشم و سادات است، در حالی که از بنی امیه کسی که شناخته و مورد توجه باشد یافت نمی شود! و علمای بزرگ از بنی هاشم مانند امام باقر و امام صادق و امام کاظم و امام رضا و امام جواد و امام هادی و امام عسگری علیهم السلام و غیر اینها قابل شمارش نیستند. (۲۷)

۳. در کتاب شواهد التنزیل از انس بن مالک نقل شده که گوید: خدمت رسول خدا ﷺ رسیدم پس رسول خدا ﷺ فرمود: «خداوند به من کوثر عطا فرموده». عرض کردم: کوثر چیست؟ رسول خدا ﷺ فرمود: «کوثر نهری است در بهشت که عرض و طول آن به اندازه فاصله بین مشرق و مغرب است و هر که از آن بنوشد، هر گز تشنه نخواهد شد و هر که از آن وضو بگیرد، آلوده نخواهد شد و کسی که عهد مرا شکسته و یا اهل بیت مرا کشته باشد، از آن نخواهد نوشید!» (۲۸)

اخص)، سرچشمه و منشأ آن، حضرت زهرا ی مرضیه (علیها السلام) بوده است و خداوند متعال نهر کوثر را در بهشت مخصوص او و اهل بیت او قرار داده است و این نهر به کسانی منتسب می شود که شایسته آن بوده و مظهر خیر کثیر باشند و تمام ویژگی های عالم حقیقت و نور در آنها ساطع باشد که به حق انسیه حورا، حضرت فاطمه (علیها السلام) شایسته چنین اعطایی می باشد. پس هر چه خیر کثیر از جمله حکمت در عالم باشد، منظور اوست و سرچشمه هر نهری در بهشت نیز او می باشد. (۲۵)

♦ کوثر در منظر روایات:

۱. مرحوم شیخ مفید رضوان الله علیه امی گوید: از عبدالله بن عباس نقل شده که چون سوره کوثر نازل شد، امیرالمومنین علیه السلام به رسول خدا ﷺ عرض کرد یا رسول الله کوثر چیست؟

پیامبر اکرم ﷺ فرمود: کوثر نهری است که خداوند مرا بپندان گرامی داشته است! امیرالمومنین علیه السلام فرمود: یا رسول الله صلی الله علیه و آله این نهر شریف و با اهمیت است، آن را برای ما توصیف فرمایید. رسول خدا ﷺ فرمودند: «بلی یا علی، کوثر نهری است که در زیر عرش الهی جاری است و آب آن از شیرین ترین و از کف روی دریا نرتر است و ریگ های کف آن از زبرجد، یاقوت و مرجان است و گیاه اطراف آن زعفران و خاک آن مشک بسیار خوشبوست. این عباس گوید: سپس رسول خدا ﷺ دست مبارک را بر پهلوی علی علیه السلام زد و فرمود: «یا علی، این نهر از آن من و تو و دوستان تو

۱۵	تفسیر مجمع البیان / ج ۱ / ص ۱۰۰	۱۱	بِسْمِ اللَّهِ الرَّؤُوفِ الرَّحِيمِ
۱۶	تفسیر طبرستان / ج ۱ / ص ۱۰۰	۱۲	۱. تفسیر المیزان / ج ۱۰ / ص ۸۴
۱۷	تفسیر برنوی از قرآن / جزء سی ام / ص ۲۷۷-۲۸۰	۱۳	۲. همان مدرک.
۱۸	تفسیر فخر رازی / ج ۳۲ / ص ۱۲۴ / تفسیر نمونه / ج ۲۷ / ص ۳۷۶	۱۴	۳. ابتر یعنی مقطوع النسل. به کسی گویند که بلاعقب و بدون نسل باشد.
۱۹	فرهنگ فاطمه علیها السلام / ص ۲۵۰	۱۵	۴. ترجمه قرآن کریم / بهاء الدین خرمشاهی
۲۰	تفسیر غرائب القرآن / ج ۳ / جزء سی ام	۱۶	۵. المستدرک علی الصحیحین / ج ۴ / ص ۵۵۷
۲۱	تفسیر ابوالفتوح / ج ۱۰ / ص ۳۷۱-۳۷۲	۱۷	۶. منتهی الارب فی لغه العرب / ج ۴ / ص ۱۰۸۱
۲۲	تفسیر منهج الصادقین / ج ۱۰ / ص ۲۴۰	۱۸	۷. در مکتب قرآن: هاشم هریسی / ص
۲۳	مجمع البحرين / ص ۳۱۵	۱۹	۸. تفسیر المیزان / ج ۲۰ / ص ۸۵۰
۲۴	تفسیر بقره / آیه ۲۶۹	۲۰	۹. کوثر / آیه ۳
۲۵	اسرار آفرینش اهل بیت علیهم السلام: عباس استاد آقایی / ص ۱۸۷-۱۸۶	۲۱	۱۰. جنه العاصمه / ص ۵۶
۲۶	امالی امامی شیخ مفید رحمه الله علیه / ص ۴۲	۲۲	۱۱. کوثر / آیه ۱
۲۷	احقاق الحق / ج ۹ / ص ۱۳۸	۲۳	۱۲. یعنی ما به تو کوثر را تملیک کردیم.
۲۸	شواهد التنزیل / ص ۲۷۶	۲۴	۱۳. تفسیر المیزان / ج ۲۰ / ص ۵۲۲
		۲۵	۱۴. تفسیر مجمع البیان / ج ۲ / ص ۵۲۵